

УДК: 792.8/792.9/7.02/7.036

**РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ФОРМАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ
НЕОКЛАСИЧНОГО БАЛЕТНОГО ТЕАТРУ НА ПРИКЛАДІ
ПРОФЕСІЙНОГО ТРЕНАЖУ ВІРТУОЗНОЇ ТЕХНІКИ ТАНЦЮ**

кандидат мистецтвознавства, доцент Шариков Д.І.

Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтв,
Україна, Київ

У статті проаналізовано та розглянуто особливості неокласичної балетної техніки на прикладі віртуозного тренажу уроку в професійному театрі. Аналізуються характеристика певних частин уроку. Визначається архітектоніка вправ неокласичного екзерсису.

Висвітлюється складові частини вправ і рухів комбінацій у неокласичному балетному театрі. Детально проаналізовані комбінації на середині. Особливо визначені принципи побудови неокласичних балетних комбінацій у віртуозній техніці рухів танцю.

Аналіз та опис комбінацій є унікальний та єдиний у своєму роді, бо публікується з особистого нотаційного архіву автора.

Ключові слова: неокласичний танець, неокласична хореографія, неокласичний балетний театр, віртуозна техніка рухів танцю, неокласичний тренаж, танцювальні форми і комбінації.

Шариков Денис Репрезентации формально-технических средств неоклассической балетного театра на примере профессионального тренажа виртуозной техники танца / Киевская муниципальная академия эстрадного и циркового искусств, Украина, Киев

В статье проанализированы и рассмотрены особенности неоклассической балетной техники на примере виртуозного тренажа урока в профессиональном театре. Анализируются характеристика определенных частей урока. Определяется архитектура упражнений неоклассического экзерсиса.

Освещаются составные части упражнений и движений комбинаций в неоклассическом балетном театре. Подробно проанализированы комбинации на середине. Особенно определены принципы построения неоклассических балетных композиций в виртуозной технике движений танца.

Анализ и описание комбинаций является уникальным и единственным в своем роде, так как публикуется с личного нотационного архива автора.

Ключевые слова: неоклассический танец, неоклассическая хореография, неоклассический балетный театр, виртуозная техника движений танца, неоклассический тренаж, танцевальные формы и комбинации.

Denys Sharykov Representations of the formal and technical means of neoclassical ballet to the example of professional Exercises virtuosic dance technique/ Kyiv Municipal Academy of Circus and Variety, Kyiv

The article analyzes and describes the features of the neo-classical ballet technique in the virtuoso example Exercises lesson in professional theater. Analyzes the characteristics of certain parts of the lesson. Determined neoclassical architectonic exercise.

Illuminating components of combinations of exercises and movements in neoclassical ballet theater. Analyzed in detail the combination in the middle. principles of neoclassical ballet virtuoso compositions in the art of dance movements particularly defined.

Analysis and description of the combination is unique and one of a kind, as it is published with the author's personal archive notation.

Keywords: neoclassical dance choreography neoclassical, neoclassical ballet, virtuoso technique of dance movements, neoclassical Exercises, dance forms and combinations.

Постановка проблеми.

Проблема, якій присвячене дослідження, є цікавою тим, вперше в вітчизняному мистецтвознавстві аналізуються і розглядаються особливості балетної техніки на прикладі віртуозного тренажу уроку в професійному театрі неокласичного балету.

Аналіз досліджень.

Наукові дослідження у галузі неокласичного балетного театру в хореографічній культурі представлені дуже мало – Марінею Гваттеріні, Мішелем Мерсьє та Ізабеллою Жіно, Аніко Рехвіашвілі, Олександром Чепаловим. Марінею Гваттеріні – визначали, лише особливості стилістики в балетній неокласиці [1]. Мішелем Мерсьє та Ізабеллою Жіно – аналізували художній репертуар авторських неокласичних театрів Ролана Пті, Джона Кранко, Джона Ноймайєра, Іржі Кіліана [4]. Олександр Чепалов, визначав виключно, ґенезу розвитку, окремих балетних представників неокласики у Західній Європі [5].

Мета статті.

Метою є – проаналізувати особливості формально-технічних засобів репрезентації неокласичного балетного театру на прикладі професійного тренажу з віртуозної техніки рухів танцю.

Завданнями є:

– проаналізувати дослідників з у галузі неокласичного балетного театру;

- визначити архітекtonіку і складову професійного тренажу, рухів, вправ, комбінацій неокласичного балетного театру;
- описати унікальні неокласичні хореографічні комбінації для розуміння специфіки професійного тренажу з віртуозної техніки рухів танцю неокласичного балетного театру.

Виклад основного матеріалу.

Неокласичний балетний театр проводить концертні виступи, прем'єри балетів, гастрольну діяльність, а також постановчі репетиції, відновлення старих постановок, репетиції на відпрацьовування репертуару, репетиції з солістами та кордебалетом. Отже, у професійній балетній трупі, обов'язково повинен бути хореографічний тренаж для підвищення професійності виконавського складу.

Тренаж може бути: *загальним* – для балерин і танцівників, для підтримування професійної балетної форми; *жіночим* – виключно, для балерин і пуантової техніки; *чоловічий* – виключно для танцівників, екзерсиси на силові вправи, широку амплітуду та великі стрибки і віртуозні оберти; *розігрівальним* – невеликий екзерсис, перед початком нової складної постановки, а також перед виставою; *розтягувальним* – з виконанням вправ на широку амплітуду руху і вправами на розтяжку та гнучкість; *віртуозним* – побудова екзерсису на віртуозну техніку рухів танцю; *академічним* – побудова екзерсису на класичне виконання вправ і рухів, стежачи за досконалістю.

Тренаж може бути за специфікою – неокласичний, характерний, модерн джаз танець чи contemporary dance, а також для підвищення кваліфікації виконавців і універсальності професійної форми – тренінг з *хореотерапії*, фрагмент уроку з пантоміми і пластики, популярного, соціального та бального танцю.

Отже, розглянемо віртуозний тренаж та екзерсис, для розуміння фахового підвищення професійності у неокласичному балетному театрі.

Віртуозний тренаж призначений виключно на виконання віртуозної техніки рухів екзерсису, передусім звертаючи увагу на особливі «короткі *preparation*» до рухів і вправ, серед виконавців насамперед визначаючи швидкі координаційні рухи. Активне виконання рухів і вправ на *relevé demi pointé*. Сам тренаж не є повним як для чоловіків, так і для жінок, щоб запобігти перевантаженню на м'язи, зв'язки і суглоби виконавців.

Наведемо приклад окремих фрагментів тренажу з віртуозної техніки танцю кафедри сучасної класичної хореографії Київського національного університету культури і мистецтв – 4 курс, 8 семестр 2000 р., художній керівник, доцент Людмила Вишотравка. Деякі комбінації тренажу записані саме з відкритих показів Людмили Вишотравки, які є рукописними нотатками власного архіву автора з фаховими коментарями. Окремі комбінації віртуозного тренажу є власним доробком автора.

Exercice a la barre. Призначена для підготовки танцівника до роботи на середині і стрибків, обертів, а також віртуозних комбінацій. Складається з певних комбінацій з допоміжними рухами. Починаючи з *battement fondu*, всі рухи виконуються на *demi pointé* (півпальцях). Особлива характеристика тренажу в тому, що послідовність вправ і рухів екзерсису трохи змінена. Головним в екзерсисі є віртуозне володіння різноманітними прийомами техніки класного та неокласичного танцю.

Plié. З правої ноги, 6-а позиція ніг – *demi plié relevé en demi pointé*, рука у положенні *failli*, розворот *en dehors* через п'яти, з лівої ноги 6-а

позиція ніг – demi plié relevé en demi pointé, рука у положенні faili, розворот en dehors через п'ятки.

З правої ноги epoulement effacé, *1-а позиція ніг* – grand plié, рука 1-е зворотне port de bras. *2-а позиція ніг* epoulement effacé, grand plié, рука в port de bras звичайному, grand plié en demi pointé, рука 1-е зворотне port de bras, en demi pointé, 2-е port de bras cambre en coté праворуч і ліворуч, дооберт soutenu en tournent en dehors.

З лівої ноги *4-а позиція ніг* epoulement effacé, grand plié, з складанням (корпус повністю нахилити до ніг), port de bras cambre en arriere, дооберт, провести ліву ногу через 1-у позицію passé par terre назад, глибока розтяжка вниз, degagé (перехід з лівої ноги на праву) у grand plié a la seconde, перевести праву ногу через 1-у позицію passé par terre у 5-у позицію devant.

З правої ноги *5-а позиція ніг* epoulement effacé, grand plié, рука 1-е зворотне port de bras, grand plié, pirouette en dehors праворуч, колоподібне port de bras (ліворуч), нога ліва на demi pointé, права нога passé 90°, поставити ногу на 4-у позицію, demi plié pirouette en dedans праворуч, руки в 3-ю позицію, закінчити стояти на demi pointé.

Battement tendu. З правої ноги, *5-а позиція ніг* – battement tendus simple en avant – правою ногою, en arriere – лівою ногою, en coté – правою ногою, 3-и battement tendus a la primire, demi plié закінчити правою ногою вперед у 5-у позицію ніг, 3-и battement tendus a la primire, demi plié закінчити правою ногою назад в 5-у позиція ніг. Повторення комбінації назад, battement tendus simple en arriere – правою ногою, en avant – лівою ногою, en coté – правою ногою, 3 battement tendus a la primire, demi plié закінчити правою ногою назад у 5-у позицію ніг, 3 battement tendus a la primire, demi plié закінчити правою ногою вперед у 5-у позицію ніг.

En crois з правої ноги – en avant, en coté, en arriere, soutenu en tournent en dehors. En crois з лівої ноги – en arriere, en coté, soutenu en tournent en dedans. Petit developpé battement jeté 25° en coté a la seconde з правої ноги, demi plié pirouette en dehors праворуч, battement jeté 25° en avant a la quatrieme з лівої ноги, demi plié pirouette en dedans ліворуч, soutenu en tournent en dedans, все з лівої ноги.

Battement tendu jeté на 25°. З правої ноги, battement jeté en avant, en arriere – лівою ногою, battement jeté piqué 15° en coté – правою ногою, поставити у 5-у позицію назад. На demi plié demi pointé з лівої ноги en avant 3 jeté piqué 15°, passé par terre назад через 1-у позицію jeté piqué 15°, закінчити на demi pointé, права нога devant epoulement effacé.

En petit pose effacé 2 battement jeté, 2 jeté piqué, 1 jeté piqué en ecarté, tombé demi plié (швидке, коротке), перейти у 5-у позицію, soutenu en tournent en dedans, rond en dehors до ecarté з правої ноги, перехід a la seconde demi pointé, руки в allonge, soutenu en tournent en dedans, все з лівої ноги.

Rond de jambe par terre. З правої ноги, preparation en dehors – 2 rond de jamb, 2-й rond закінчується у demi plié, passé par terre назад через 1-у позицію battement relevé lents en arriere, battement developpé en avant через demi pointé tombé en avant, tombé en arriere. Все en dedans – 2 rond de jamb, 2-й rond закінчується у demi plié, passé par terre вперед через 1-у позицію battement relevé lents en avant, battement developpé en arriere через demi pointé tombé en arriere, tombé en avant.

Grand pose attitude en arriere rond 90° en dedans, у demi plié, foueté en dehors en 4-й arabesque, pas marché (сценічний крок), grand rond de jamb jeté en dehors, grand rond de jamb jeté en dedans, все з лівої ноги.

Двічі повторюючи **detirre** (відтягування від станка, тримаючи правою рукою праве коліно у положенні pose attitude en arriere).

Відтягнути ногу назад, *passé par terre* вперед через 1-у позицію, ідучи у *grand ecart* (шпагат), *foueté*, встати на ліву ногу *grand pose attitude en arriere* з правої ноги, перейти на праву ногу *grand pose attitude en arriere* з лівої ноги, встати на ліву ногу *grand pose attitude en arriere* з правої ноги, *tombé-coupé* правою ногою, *tour renvrse* (права нога в *attitude*), закінчити у 5-у позицію, повторити все з лівої ноги.

Battement fondu et petit adagio et stretch. З правої ноги *battement fondu en avant*, *passé par terre* назад через 1-у позицію, *foueté en dedans*, з лівої ноги *battement fondu en arriere*, *double fondu en coté*, *twist-passé fondu* (*звунт*), відкрити назад у *petit attitude en arriere*, *plié-relevé pirouette en dedans* на ½ кола (ліва нога позаду в *petit attitude*).

З лівої ноги *passé-retiré battement développé 45° en avant* в *demi plié*, через *passé par terre* назад *battement relevé lents 45°*, *passé-retiré battement développé 90° en avant*, перейти на ліву ногу в *demi pointé* (права нога позаду). *Fondu en arriere, soutenu* (підтягнути в 5-у позицію) *battement relevé lents 45° en coté*, *fondu en arriere, soutenu battement relevé lents 45° en coté*.

З лівої ноги *soutenu 90° en 4-й arabesque*, поставити ногу в позиції *a la quatrieme*, ліва нога *derriere*, *port de bras cambre en arriere*, швидко і коротко *plié-relevé en 4-й arabesque pentcheé*, *soutenu en tournent en dehors* лівою ногою *battement relevé lents 45° en avant* в *demi plié*, перейти на ліву ногу, водночас правою ногою *rond 90° en dedans*, закінчити у *demi plié, attitude en avant*, відтягнути в коліні, *passé battement développé 90° ecarté en arriere, degagé* (перехід з лівої ноги на праву), зберігаючи 90°. Ліва нога *ecarté en arriere 90° foueté* (маленьке) перехід *attitude en arriere grand pose, foueté* (маленьке) перехід ліва нога 90° *en avant grand pose*, права на *demi plié. Temps soutenu en tournent* (крок оберт сутеню) *en dedans* (до станка). Вся комбінація з лівої ноги.

Petit adagio et stretch – обличчям до станка, глибока розтяжка вниз сісти на коліно, port de bras cambre назад, руки у 3-й позиції, положення ноги на станку plié-relevé, port de bras cambre (вперед, убік і назад), розтягування з проїздом на станку в положенні ноги croisé en avant, a la seconde en coté, en arriere. Закінчення комбінації перехід в tour attitude 90° ½ кола.

Rond de jamb en l'air – з правої ноги, «за такт», petit developpé лівою ногою, права нога на demi plié, pas de bourré dessus-dessous en tournent (ліва нога через en dedans, права нога через en dehors). Soutenu en tournent dehors, переходячи в temps relevé en dehors, відкрити ногу вбік. Temps relevé en dehors переходячи у pirouette foueté en dehors, відкрити ногу на epoulement ecarté en arriere, рука в 3-й позиції. Rond de jamb en l'air en dehors – 1, rond de jamb en l'air en dedans – 3 (тріоль), rond de jamb en l'air en dehors – 3 (тріоль), поставити за себе, вся комбінація з лівої ноги.

Arch-pont (міст), звичайно стати, перейти на лікті. **Jack knife & deep body bend** – складка звичайна, складка з опорою на руки, трохи пройти по підлозі, повернутись. Знову повторити міст.

Battement frappé et petit battement sur le cou-de-pied, fli-flac – з правої ноги battement frappé en avant, en cote, en arriere, soutenu поставити ногу назад, лівою ногою 3 battement frappé en avant, double frappé en avant, повторити всю комбінацію з правої ноги назад.

Petit battement sur le cou-de-pied – 4 рази (з акцентом уперед), 4-й demi plié, рука allonge, petit battement sur le cou-de-pied – 4 рази (з акцентом назад), 4-й demi plié, рука allonge, pirouette fli-flac en dehors, pirouette fli-flac en dedans, pirouette fli-flac en dehors, soutenu en tournent en dedans, вся комбінація з лівої ноги.

Centre practice – exercices au milieu. Призначена для підготовки танцівника до стрибків, обертів та віртуозних комбінацій.

Adagio – з правої ноги, epoulement croise battements divises en quarts у 8-у точку, battements divises en quarts у 6-у точку, battements divises en quarts у 4-у точку, preparation a la seconde grand pirouette en dehors (праворуч), petit sissonne tombé pas faili з лівої ноги через положення 4-го arabesque, grand tour renverse: для чоловіків – стрибковий; для жінок – звичайний terre-à-terre.

З лівої ноги, epoulement croise, battement developpé 90° en demi plié, ліва нога в attitude en avant. Tour lents ½ кола з epoulement croise на epoulement effacé, відтягнути ногу, перехід у grand pose effacé, одночасно passé par terre назад через 1-у позицію foueté cambre en avant, руки через 3-ю позицію, розвернутись у 4-у точку, ліва нога 90° devant, руки у великій позі, tombé pas de bourré preparation a la quatrieme (закриті руки).

Grand double pirouette attitude en dedans (ліворуч), закінчити у demi plié, grand pose effacé en arriere allonge petit sissonne tombé pas faili з правої ноги preparation a la quatrieme руки в 3-й arabesque pirouette en dehors з виходом у grand pirouette attitude en dehors, перехід у grand ecarté (шпагат з правої ноги) у 3-й arabesque foueté (шпагат з лівої ноги), у 3-й arabesque у 4-у точку, обернутись на стегні, встаючи й переходячи soutenu en tournent. Повторення всієї комбінації з лівої ноги.

Grand battement jeté на 90° et tombé pas de bourré grand pirouette et temps arabesque, attitude. З лівої ноги, epoulement croise, на epoulement effacé en avant sissonne tombé на ліву ногу, grand rond de jamb jeté правою ногою у 3-й arabesque рука через 3-ю позицію, pas de bourré en tournent en dehors (за себе) pas jeté 2-й arabesque в 3-ю точку, passé preparation a la quatrieme руки в 3-й arabesque.

Grand battement jeté з лівої ноги en avant, grand pose croise, grand battement jeté pointe en avant, grand battement jeté developpé en avant.

Через крок перейти у 3-й arabesque. Grand battement jeté з лівої ноги en arriere, grand pose croise, grand battement jeté pointe en arriere, grand battement jeté developpé en arriere. Просуваючись вперед, temps grand battement jeté developpé en ecarté en avant (крок-батман), з правої, лівої, правої, лівої, правої, relevé soutenu руки в 3-ю позицію. Повторити все з правої ноги.

З правої ноги – tombé pas de bourré, preparation a la quatrieme у 3-й arabesque, soutenu en tournent en dehors, preparation a la seconde double pirouette en dehors, закінчити у preparation a la quatrieme у 3-й arabesque, soutenu en tournent en dehors, preparation a la quatrieme у закриту pose croise double pirouette en dedans, soutenu дооберт, temps 3-й arabesque, attitude croise на праву ногу. Повторити tombé pas de bourré з лівої ноги.

Sauters (стрибкова частина). Напрацювання досконалого виконання стрибків – малих, середніх і великих.

Petit sauters – 3 temps levé sauté за 1-ю demi plié (паузу поглибити), temps levé sauté за 2-ю, temps levé sauté за 2-ю en tournent на ½ кола (праворуч), temps levé sauté за 2-ю en tournent на ½ кола (ліворуч), temps levé sauté за 2-ю, pas echappé (зібрати в 5-ю позицію) ліва нога devant, roile.

Entrechat quatre pas echappé battu за 4-ю на epoulement effacé з правої ноги (зі зміною ніг) pas echappé battu за 4-ю на положення epoulement croise pas echappé (зібрати в 5-у позицію). Entrechat quatre pas echappé battu за 4-ю на epoulement effacé з лівої ноги, (зі зміною ніг) pas echappé battu за 4-ю на epoulement croise pas echappé (зібрати в 5-у позицію). Pas chassé на epoulement effacé двічі, pas tombé pas de bourré з правої ноги, pas chassé на epoulement effacé двічі, pas tombé pas de bourré з лівої ноги.

Pas assemblé et jeté – з правої ноги, pas glissade pas jeté battu (вбік), pas tombé pas assemblé battu (epoulement croise), pas glissade entrechat trois, pas glissade roile (діагонально вбік з правої ноги). З лівої ноги, pas glissade pas jeté battu (вбік), pas tombé pas assemblé battu (epoulement croise), pas glissade entrechat trois, pas glissade roile (діагонально вбік з лівої ноги).

Pas assemblé battu з правої ноги чотири рази, просуваючись назад (догори). Pas jeté battu з лівої ноги тричі, просуваючись уперед (вниз), pas assemblé. Повторити комбінацію з лівої ноги.

Grand sauters – з правої верхньої діагоналі brisé dessous-dessus, pas glissade grand jeté pas de chat, brise dessous-dessus, pas glissade grand jeté pas de chat, brise dessous-dessus, brise dessous-dessus, pas couru (перебіг на ліву верхню діагональ). З pas couru (біг ліву ногу) grand jeté en 2-й arabesque, pas couru grand jeté en 3-й arabesque, pas couru grand jeté en 2-й arabesque, tombé-coupé epoulement croise (права нога devant, ліва на sur le cou-de-pied), pas chassé (назад за себе), grand jeté en tournent en attitude croisé tombé-coupé epoulement croise (ліва нога devant, права на sur le cou-de-pied), pas de bourré grand pas de chat d'italian (пролетіти ліворуч), pas de bourré grand pas de chat d'italian (пролетіти праворуч), pas de bourré grand pas de chat d'italian (пролетіти ліворуч), pas de bourré grand pas de chat d'italian (пролетіти праворуч), temps plié-relevé attitude croisé – aplombe (стояти). Повторити комбінацію з лівої ноги.

Manege – з правої ноги temps en 1-й arabesque aplombe (стояти), pas chassé, grand jeté pas de chat, temps en 1-й arabesque aplombe (стояти), pas chassé, grand jeté pas de chat, temps en 1-й arabesque aplombe (стояти), pas chassé, grand jeté pas de chat, temps en 1-й arabesque aplombe (стояти), pas de bourré з лівої ноги temps en 1-й

arabesque, для жінок – pas chassé, для чоловіків – pas marché (крок-крок).

Grand jeté entrelancé (через pas chassé чи pas marché) 4 рази: для чоловіків – grand jeté tombé coupé en tournant sautbasque; для жінок – tour piqué en dehors et, tour piqué soutenu et tour chainé.

Tour chainé за діагоналлю через перехід у demi plié a la quartime position de pied з правої ноги, руки через 1-й arabesque, тричі обертаючись, руки через першу позицію переходять у 4-й arabesque через перехід у demi plié a la quartime position de pied з лівої ноги – права та ліва діагоналі. Tour chainé з підняттям рук через 1-е port de bras, через preparation у demi plié a la quartime position de pied з правої та лівої ноги.

Preparation en 1-й arabesque, foueté 3 tour chainé через перехід у demi plié a la quartime position de pied з правої ноги, руки через 1-й arabesque, preparation en 1-й arabesque, foueté 3 tour chainé.

Висновки.

Отже, аналіз дослідників у галузі неокласичного балетного театру виявив досить малу характеристику, саме професійного неокласичного тренажу для професійних артистів балету; визначення архітектоніки і складової професійного тренажу, рухів, вправ, комбінацій неокласичного балетного театру виявило, що поєднання широкої амплітуди руху з дрібною технікою є пріоритетним; описані унікальні комбінації для розуміння специфіки професійного тренажу з віртуозної техніки рухів танцю неокласичного балетного театру, складають вітчизняний науково-творчий фонд кращих зразків і формально-технічних засобів.

Література:

1. Гваттерини М. Азбука балета / М. Гваттерини. – М. : БММ, 2001. – 240 с.
2. Кабачок Н.Л. Феномен неокласики в хореографічній культурі ХХ ст. (на досвіді Дж. Баланчина): автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : спец.
3. Marselle Mitchel, Ginot Isabelle. *La Dance au XXe siecle* / Marselle Mitchel, Ginot Isabelle. – Paris: Bordas, 1995. – 264 p. : ill.
4. Чепалов О.І. Хореографічний театр Західної Європи ХХ ст.: монографія / О.І. Чепалов. – Х.: Харківська держ. академія культури, 2007. – 344 с.: іл.

References:

1. Gvatteryny M. *Azbuka baleta* / M. Gvatteryny. – M.: BMM, 2001.– 240 s.
2. Kabachok N.L. *Fenomen neoklasiki v horeografichnij kul'turi HKH st. (na dosvidi Dzh. Balanchina): avtoref. dis. ... kand. mistectvoznnavstva: spec. 26.00.01* / N.L. Kabachok. – H.: Harkiv. derzh. akademiya kul'turi, 2013. –18 c.
3. Marselle Mitchel, Ginot Isabelle. *La Dance au XXe siecle* / Marselle Mitchel, Ginot Isabelle. – Paris: Bordas, 1995. – 264 r. : ill.
4. Chepalov O.I. *Xoreografichnyj teatr Zaxidnoyi Yevropy XX st.: monografiya* / O.I. Chepalov. – X.: Xarkivska derzh. akademiya kultury, 2007. – 344 s.: il.